

TÜRK HALK ŞİİRİNDE ÖLÜM SONRASI DİLEKLER*

Dr. Doğan KAYA

İnsanımızın, hayatın geçiş dönemleri olan doğum, evlenme ve ölüme karşı tavır takınması, tabii bir davranıştır. Her üç döneme ait tamayüller ve hareket tarzlarının çeşitli sosyoloji, psikoloji ve folklorik cepheleri vardır. Bu bakımdan her biri ayrı kategorilerde incelenmeye tabi tutulup değerlendirilebilir.

Biz bu çalışmamızda insanımızın ölüm karşısındaki tavrı üzerinde duracak; onu Türk halk şiirinden tespit ettiğimiz örnekler çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

İnsanların ölüme karşı ilgileri, üç cephede kendisini gösterir. Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası (Geniş bilgi için: Örnek, 1979). Ölüm sonrası ile ilgili düşünceler, genellikle dilekleri, arzuları kapsar.

Türk halk şiirinde ölüm sonrası dilekler, muhteva ve konu itibariyle çeşitlilik gösterir. Elimizdeki mevcut malzemeden hareketle dilekleri, taşıdıkları özelliklere göre, şöyle bir gruplandırmaya tabi tutabiliriz:

A. Defin öncesi yapılması arzu edilen dilekler

1. Vasiyet niteliğinde dilekler
2. Cenazenin yıkanması ile ilgili dilekler
3. Kefen ile ilgili dilekler
4. Cenaze namazı ile ilgili dilekler
5. Mezar ile ilgili dilekler
 - a. Mezarın yeri ile ilgili dilekler
 - b. Mezarın özelliği ile ilgili dilekler
 - c. Mezarın kazınmasıyla ilgili dilekler
 - d. Mezar taşı ile ilgili dilekler

B. Defin sırasında yapılması istenilen dilekler

C. Defin sonrası dilekler

Bu tasnif, elbetteki nihai bir sınıflandırmayı yansıtmaz. Malzemelerin çoğalmasıyla, yeni maddelerin bu gruba ilâve edileceğini veya maddeler üzerinde bazı değişikliklerin yapılabileceğini göz ardı etmememiz gerekir.

İnsanların sevdiklerinden ve yakınlarından, ölümlerinden sonra bir şeyler talep etmesi gayet tabidir. Arzuların çoğu sözle, bazen de yazı ile ifade edilir.

* 7-10 Mayıs 1993 tarihlerinde Lefkoşa'da yapılan Uluslar arası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Semineri'nde bildiri olarak sunulmuş; Millî Folklor dergisinde yayımlanmıştır. (*Millî Folklor*, III (21), Bahar 1994, s. 57-63.)

Ayrıca bir aşığın şiirinde, yahut mani ve türküde de buna benzer örneklerle rastlarız. Bu örnekleri, yukarıdaki gruplandırmanın ışığı altında kaydetmek istiyoruz.

A. Defin öncesi yapılması arzu edilen dilekler:

1. Vasiyet niteliğinde dilekler:

Ölen birinin ardından yapılan işler, gelenekler çerçevesinde cereyan eder. Ölümün duyurulmasından, ölenin defnedilmesine, hatta defin sonrasına ait işlemler içinde -şayet varsa- vasiyete de yer verilir. Vasiyet veya arzular, insan tabiatına bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Sözgelişi; mirasın paylaşılması, intikamın alınması, birbiriyle ilişkide olmamak v.s. gibi vasiyetler bunlardan bazılarıdır.

Şiirlerde de vasiyet niteliğinde sözlere rastlarız. Sözgelişi Karacaoğlan kendisini, sevgilisinin öldürmesini ve kanının onun eline kına olmasını arzu eder

*Gel hele sevdiğim otur yanıma
Sığa ak kolların dola boynuma
Öldür beni sok ellerin kanıma
Desinler ki kız ellerin kırmızı* (Ergun, 1963; 340)

Hasan Devranî (1928-1993) de candan dost bildiği sazıyla dertleşir; ondan mezarının başında ağlamasını, çenesini de sarı teli ile bağlamasını ister.

*Sazım ben ölürsem başımda ağla
Sarı telin ile çenemi bağla
Devranî'ye hakkın gel helal eyle
Ben senin tadına doymadım sazım*
(Âşık Hasan Devranî, 1991; 109)

Bir türküde de kefen biçilirken yârin çevresine sarılmak arzu edilir.

*Kurban olan yâr yeleği biçene
Yazık olmuş yârsız ömrü geçene
Vasiyetim odur kefen biçene
Yârin çevresine saralar beni* (Orhan, 1960; 136)

Bir Ödemiş türküsünde de buna benzer bir duyguya rastlıyoruz.

*Çekin kıratımı nalbant nallasın
Kesilen kellemden kanım damlasın
Örtün mendilimle sinek konmasın
Koç gibi meydanlarda ölenlerdeniz
Devlet sayesinde gezenlerdeniz* (Özbek, 1981; 374)

Sevgilinin saçı veya "çevre"siyle gömülme düşüncesi bize Orta Asya Türk Kültüründe, ölünün yanına ok, yay, kılıç, at vs. gibi sevdiği eşyaların konulması adetini hatırlatıyor.

Bir Afyonkarahisar türküsünde ise, vasiyet eden kadın namazının Ulucami avlusunda kılınmasını ve küçük kardeşinin kocasıyla evlendirilmesini arzu eder.

*Ulucami avlusunda namazımı kılınlar
Gelinlik şamdanlarımı yan yana koysunlar
Benim küçük kardeşimi kocama versinler
Aman ebe canım ebe el vurma bana
Kader kısmet böyle imiş ağlaman bana*

Posoflu Zülalî (1873-1956) de bir şiirinde cenazesinin mezarlığa götürülürken, yapılmasını istediği bazı isteklerde bulunur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: İman ve Kur'an ile, ruhunu beklemesi için canan ile, destansız, keman ve figan ile götürülmek

*Ölür isem kabrime
Kur'an ile götürün
Beni seven tanrıma
İman ile götürün*

*Mezarda söylemeye
Hasbıhal eylemeye
Ruhunu beklemeye
Canan ile götürün*

*Bu giden kimdir sorun
Dosta ihtişam kurun
Bir yandan oynayın gülün
Devran ile götürün*

*Kefenimi bağlayın
Yüreğimi dağlayın
Bazı bazı ağlayın
Figan ile götürün*

*Çağırın hemdenimi
Hemen bir ölen ben mi
Söylen şarkılarımı
Destan ile götürün*

*Cenazemi naz ile
Kaldırın avaz ile
ZULALÎ der saz ile
Keman ile götürün (Aslan, 1978; 97)*

2. Cenazenin yıkanması ile ilgili dilekler

Ölen birisinin kabre konulmadan önce yıkanması-Türk-İslâm inancı ve geleneğinin önemli uygulamalarından biridir. Yapılan dualarla ölenin ruhunun temizlenmesi amaçlanırken, bedenin temizlenmesi için de, yıkanması yoluna gidilir. Cenaze, cinsiyeti ne ise aynı cinsten biri veya birileri tarafından yıkanır. Ne var ki, bu durum herkesçe bilindiği halde, kimi zaman kişi, cenazesinin sevgilisi tarafından yıkanmasını ister.

*Arzuhal sunayım gül yüzlü yare
Hocam arz eylesin halimi benim
Derdine düşeli oldum divane
Ölürsem yar yusun ölümü benim (Aslanoğlu, 1984; 46)*

.....

*İnce çektim süyümü
Yârim bilir huyumu
Teneşire çıkınca
Yârim koysun suyumu*

Bu dileklerin yanında, sevgilinin, kendisini gözyaşlarıyla yıkaması da arzu edilir.

*Güzeller içinde ben seni seçtim
Aşkın şarabını elinden içtim
Öyle mestoldum ki kendimden geçtim
Turna gözlü sunam tek dileğim bu
Ölürsem gel beni gözyaşınla yu (Bayrı, 1958; 1715)*

*Felek çakmağını eyledi çengel
Ben yâre giderken bırakmaz engel
Ölürsem sevdğim üstüme sen gel
Gözün yaşı ile yu Leyla Leyla (TRT Repertuarı)*

Burada sevgilinin, ölenin arkasından çok gözyaşı dökmesi düşünülmele beraber, onun ağıtlar da söylemesi dileğini de gözardı etmememiz gerekir.

Yeri gelmişken Divan şairi Zâtî 1471-1546)'den tespit ettiğimiz bir beyti de burada kaydetmek istiyoruz. Zâtî -biraz da mübalağalı ifadeyle- öldüğünde bedeninin "ab-ı yah" yani "buzlu su" ile yıkanmasını ister, aksi takdirde içindeki ateş sebebiyle kefen tutuşacaktır.

*Ölcek lutf idün ab-ı yah ile yun bedenüm
Sinemün sûzı ile tutuşa şayed kefenüm (Tarlan, 1970; 447)*

3. Kefen ile ilgili dilekler

Cenaze yıkandıktan sonra derhal kefenlenir. Kefen, bilindiği gibi 7-8 metre uzunluğunda beyaz bezden yapılır. En önemli özelliği dikilmemesidir. Her

ne kadar durum böyle ise de, bazılarınca kefenin sevgili tarafından ağlaya ağlaya dikilmesi istenir. Sözgeşi, bir bayatıda bunun güzel bir örneğine rastlıyoruz.

*Tike tike
Kes bağrım tike tike
Men ölüm yâr ağlasın
Kefenimi tike tike (Kaya, 1992; 28)*

Bir manide de sevgilinin saçından bir telin kefene konulması arzu edilir. Buradaki düşünce; ona ait bir nesne ile gömülmekten başka bir şey değildir.

*Karanfil açılанда
Yaprağın seçilende
Kâkülünden bir tel var
Kefenim biçilende*

4. Cenaze Namazı ile ilgili dilekler

Cenaze için yapılan vazifelerden birisi de namazının kılınmasıdır. Namaz, ayakta ve dinen yetkili birisi tarafından kıldırılır. Bu, mutlaka bir erkektir. Ancak Karacaoğlan'ın şiirindeki bir dörtlükte; bunun aksi bir durumla karşılaşılıyor. Bu örnekte Karacaoğlan, cenaze namazının, sevgilisi tarafından kıldırılmasını ister.

*Karacaoğlan der ki sen de hemen ol
Hublara karyıda sen de tamam ol
Ben ölürsem cenazeme imam ol
Kıl kara zülfüne hu Leyla Leyla (Ergun, 1963; 52)*

5. Mezar ile ilgili dilekler

İnsan hayatının son menzili olan mezar, kişilerde en fazla etki bırakan, ruhların derinliklerini titreten, ama o ölçüde ibret veren bir makamdır. Bundan dolayıdır ki, geride kalanlar mezara gereken önemi verir, bakımını sağlar onu kaybolmaktan kurtarır. Kimi zaman mezarda yatana duyulan sevgi, ihtimamla yapılan mezar taşlarına yazılan, coşkun lirizmle terennüm edilen dilek ve dua dolu sözler dile getirilir. Mezara ve mezar taşına karşı ilginin fazla oluşu, tabiatıyla bu konudaki dileklerin de çokluğuna yol açmıştır. Nitekim ölüm sonrası dileklere ait en fazla söz, mezar hakkında söylenmiştir.

a. Mezarın yeri ile ilgili dilekler

Elimizdeki beş örnekte karşımıza çıkan ortak özellik, mezarın yol üstüne kazılması dileğidir. Buradaki gaye; yoldan gelip geçenin fazla olması dolayısıyla, kendisinin onlar tarafından yâd edilmesinden başka bir şey değildir. Gelip geçenlerin içinde en son sevgilinin olması arzu edilir. Söz gelişi Âşık Ruhsatı'nın düşüncesi bu yoldadır.

*Bu senin efkârın bu senin gamın
Dillerde söylenen hep senin namın
Ölürsem Fatma'nın yoluna gömün*

Yâd etsin Ruhsat'ın mezarı diye (Kaya, 1994; 258)

Aynı dileği bir Yozgat türküsünde de görürüz.

*Yedi galeminen yazı yazarım
Aslım Yozgatlıdır gurbet gezerim
Çatağın Boğaz'a kazın mezarım
Yar gelip geçtikçe ziyaret etsin
Vay vay anam sürmelim* (Uslu, 1992, s. 28)

Bunun yanında, sevgilinin gelip geçmesiyle tekrar can bulmak da murat edilir.

*Gideri giderim yolum yan gelir
Ah ettikçe ciğerimden kan gelir
Kazın mezarımı yolun üstüne
Yâr gelip geçtikçe bana can gelir* (TRT Repertuarı)

Mezarın yol üstünde olması dileği, farklı türkülerde de karşımıza çıkar. Yine uzunhava tarzında söylenmiş bir ezgide şöyle ifadelere rastlarız:

*Mezarımı yol üstüne kazsınlar
Sevdiğimi başucuma yazsınlar
Gelip giden yolcuya
Burda garip öldü desinler
.....
Mezarımı yol üstüne kazsınlar
Takdirimi başucuma yazsınlar
Ben de bu dünyada gün görmedim
Dostlar ahretimi mamur kılsınlar*

b. Mezarın özelliği ile ilgili dilekler

Bu konuda söylenmiş dilekler, mezarın derin yahut yüce olmasının yanında, üstünün açık olması şeklindedir.

Mahallî sanatçı Baki Yurtsever'in plağa okuduğu bir uzunhavada, mezarın derinde olması ve su ile serinletilmesi istenir.

*Mezarım derin edin
Su serpin serin edin
Bu dünyada murat almadım
Ahretimi mamur edin*

Mezara su dökülmesi, Müslüman toplumlarda olduğu gibi Hristiyan toplumlarda da gelenek olarak vardır. Mezara çiçek veya ağaç dikilmesini, mezarlığın yeşil olmasının dilemek, yüce bir duygudur. Ancak örnekte gördüğümüz derin gömülme isteği; bir sitemden mi kaynaklanıyor, kişi kendisini acındırmaya mı çalışıyor, bu meçhulümüz bir konu. Çünkü halkımızın

kullandığı “derin gidesice”, “Mezarı derin kazılasıca” gibi beddualar var. Hal böyleyken, olumsuz bir düşünceyi kabullenmeyi, izaha muhtaç bir problem olarak görüyoruz.

Bir başka dilek ise; biraz önce de ifade ettiğimiz gibi mezarın yüce yapılması yönündedir. “Buradan bir atlı geçti” diye başlayan bir uzunhavadan aldığımız örnekte coşkun bir lirizmle karşılaşıyoruz. Burada bir anne (veya baba), evladına olan şefkatinin sadece sağ iken değil, öldükten sonra da devam etmesini istiyor.

*Her gelene
Kurbanım her gelene
Mezarımı yüce yapın
Yavrularım gele gölgelene*

c. Mezarın kazılması ile ilgili dilekler

Defin öncesi dilekler içinde, mezarın kazılması hususunda da birtakım dileklerde bulunulup; Tespit ettiğimiz iki örnekte, mezarın sevilen kişi veya nesneler tarafından kazılması arzulanır. Sözgelisi bir türküde mezarın altın gümüş azma ile kızlar tarafından kazılması istenir.

*Ezme ile süzme ile lo lo
Yâr bulunmaz gezme ile lo lo
Mezarımı kızlar kazsın lo lo
Altın gümüş kazma ile lo lo*

Âşık Devranî de çok sevdiği sazına kişilik vererek, mezarın onun kazmasını ister.

*Hoca gelip cenazemi yumadan
Komşularım teneşire komadan
Devrânî der namazımı kılmadan
Eğlen mezarımı eş de öyle git (Âşık Hasan Devranî, 1991; 81)*

d. Mezar taşı ile ilgili dilekler

Bu konuda Karacaoğlan, Ruhsatî ve İsmetî’den örnekler vermek istiyoruz.

Karacaoğlan sevgiliyle söyleşirken, ondan önce ölürse, mezarına dört taş dikmesini söyler.

*Karac’oğlan bir gül ekim biterse
Çığrışır dalında bülbül öterse
Benim vadem senden evvel biterse
Dört taş diktir mezarıma kırmızı (Ergun, 1963; 340)*

XIX. Yüzyılın önde gelen âşıklarından Deliktaşlı Ruhsatî (1835-1911) de mezarının kaybolacağı endişesiyle, mezarına belli bir taş dikilmesini ister.

Ruhsatî Azrail gezer kastıma

*Hakkım helal olsun eşim dostuma
Belli bir taş diki kabrim üstüne
Birgün devir döner belirsiz olur* (Kaya, 1994; 500)

Günümüz âşıklarından İsmetî (1934-) “ Mezar Taşı” adlı şiirinde sağ kalanlardan şöyle isteklerde bulunur:

*Burasını yazın mezar taşıma
Çok dolanıp gezdim yollarınızda
Derince eşip de diki başıma
Toprağım su ister ellerinizden*

*Çile çeke çeke ferim kalmadı
Aylığım yıllığım kârım kalmadı
İflas ettim elde varım kalmadı
Bir deste bekliyor güllerinizden*

*Şimdi İSMET NAMLI burada yatar
Derdini eritip toprağa katar
Kalbim ayak sesi duydukça atar
Birşeyler bekliyor dillerinizden* (Kaya, 1984; 34)

B. Defin Sırasında Yapılaması İstenen Dilekler

Elimizdeki üç örnekte sevgiliyle yahut ona ait bir nesne ile gömülme arzusu. Ortak özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz gelişi bir Tokat türküsünde dar bir mezarda sevgili ile birlikte olmak arzu edilir.

*Boynundaki boncuklar
Nazaradır nazara
İkimizi koysunlar
Senin ile mezara* (Gazimihal, 1955; 68)

Bunun benzer bir örneğinin, Gemerek Eğerci Kasabasında söylenen bir kına türküsünde de görürüz.

*Anamı anamı benim anamı
Çarşamba gecesi yakın kınamı
Öldürseler nikâh kıyan imamı
Yanyana koysunlar öldüğüm zaman
Başbaşa çatsından kaldığım zaman* (Şahin, 1992; 12)

Yine bir türkümüzde, sevgiliye ait bir nesneyle birlikte defnedilmek istenilmiştir.

*Karşıdan geliyor ceylanın ucu
Melek mi kesildin canımı içi
Koynumda saklarım verdiğin saç*

Belki cenazeme ilazım olur (Özbek, 1981; 135)

C. Defin Sonrası Dilekler

Defin sonrasına ait dilekler genellikle, sevgilinin mezarı ziyaret etmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Sözgelişi, biraz önce sözünü ettiğimiz Âşık Ruhsatî, sevgilisinin, kendisine üç defa İhlâs suresini okumasını ister.

*Her nereden baksam nazarıma gel
Gam dükkânı açtım pazarıma gel
Ölürsem ziyaret mezarıma gel
Ruhuma üç İhlâs yâdigâr eyle* (Kaya, 1994; 247)

Yüzyılımızın önemli şairlerinden Şavşatlı Deryamî (1926-1987) de mezarını, sevgilisinin ziyaret etmesinin ve baş taşında dönmesini diler.

*Kalsın bülbülün başında
Deryam, kendi eteğinde
Mezarımın baş taşında
Dönesin cana dönesin* (Açıkgöz, 1987; 12)

Günümüz âşıklarından olan Osman Feymanî (1942-) ise öldükten sonra adının anılmasını ister, alçak gönüllülük göstererek sözlerine rağbet edilmemesini mezarının yapılmamasını ve heykelenini yapılmamasını diler.

*Ben gidince şu dünyadan
Gelecek sansınlar yeter
İstemem şanı şöhreti
Adımı ansınlar yeter*

*Sözlerime tapmasınlar
Mezarımı öpmesinler
Heykelimi yapmasınlar
Sade inansınlar yeter* (Artun, 1966; 410)

Bu düşünce bize, İslâmiyet'ten önce, Orta Asya'da yaşayan çeşitli Türk kavimlerindeki ölünün etrafında yedi kere dönme geleneğini hatırlatıyor.

Bir manide rastladığımız dilek de yine bu konu ile ilgilidir. Engin duygu ve hayâl yüceliğiyle örülmüş bu dilekte, mezarda yatan tarafından sevgilisinin kokusunun alınması arzu edilir.

*Tabakta portakalsın
Sözümüz burda kalsın
Yılda bir kabrime gel
Mezarım kokun alsın* (Akalin, 1972; 414)

Türk Halk şiirindeki dileklerin çoğu sevgiyle ilgilidir. Sevgiliyle olan düşkünlük, ona doymamak yahut onunla birlikte olmamak sebebiyle, dilekler bu

konuda yoğunlaşmıştır. Vuslata erememe düşüncesinden dolayı sayısız sözler söylenmiştir. Biz, yeri gelmişken bunlardan bir kaçından söz etmek istiyoruz.

Bu manide vuslata erme arzusunu, sevgililerin vurularak kanlarının karışmasını istemek şeklinde görürüz.

*Sevdaluk ede ede
Çıkacak canlarımız
Vursalar ikimizi
Karişsa kanlarımız* (Köklügiller, 1978; 349)

XIX. yüzyılın güçlü şairlerinden Develili Seyranî (1800!-1866) de ölüm sonrasında vuslatı düşlerken ince hayâle başvurur.

*Bir üstada olsam çırak
Bir olurdu yakın ırak
Kemiğim yapsalar tarak
Yâr zülfünün tellerine* (Okay, 1963; 55)

İnsanın kemiği ile tarak yapılması yoluyla vuslatı düşünmesi, imkânsız olmakla birlikte yüce bir duygudur. Seyrani'nin bu düşüncesi ile, divan şairi Fuzulî (1480-1556)'nin toprağı ile testi yapılmasını istemesi arasında hiç bir fark yoktur. Fuzulî, hatırlanacağı üzere diyordu ki:

*Dest-bûsu arzusuyla ölürsem dûstlar
Kûze eylen toprağım sunun anınla yâre su*

Gerek Fuzulî gerekse Seyrani'nin duygu ve dileklerindeki bu yaklaşma, divan ve halk şiirinin benzerliği ve müşterekliği hususunda güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Ölümle ilgili uygulamalar, dünyanın çeşitli ülkelerinde farklı farklıdır. Bu, Türk sosyal hayatında, tarih boyunca, bağlı buldukları dinlerin de etkisiyle, değişik yapıda tezahür eder. Birisinin ölümü üzerine kurbanlar kesmek, atlarla etrafında yedi kere dönmek, ölünün arkasından ağıtlar söylemek, ölüyü gömerken yanına at, silah gibi sevdiği nesneleri koymak aklımıza gelen ilk örneklerdendir. Tabiatıyla, İslâmiyet'in kabulü ile insanların ölüm karşısında takındığı tavırlarda değişiklik olmuştur. Ölünün namazının kılınması, İslâmî akide ile defnedilmesi, ardından Kur'an okunması, ölünün kırkının sayılması gibi...

Bu küçük çalışmamızda, Türk Halk Şiirinde rastladığımız vasiyet ve dilekleri incelemeye çalıştık. Mevcut örnekler göre tespit ettiğimiz dilekleri de, özelliklerine göre gruplandırdık. Dileklerin çoğu yapılabilmesi mümkün olan dilekleridir. Ancak Türk inanç ve geleneğin ters düşen, gerçekleşmesi mümkün olmayan dileklere de rastlamaktayız. Sözelgeşi, cenazenin farklı cinsten biri tarafından yıkanması dileği, kefenin dikilmesi, cenaze namazını sevgilinin kıldırması, mezarı sazın kazması dileği bunlardan bazılarıdır. Daha çocukluktan

başlayan, hayat boyu devam eden arzular ömrün nihayetinde farklı bir boyutta tezahür eder. Bu farklılık da, daha ziyade maddi isteklerden öte, son arzu niteliğinde olup sevmek ve yad edilmek niteliğinde kendisini gösterir.

Kaynakça:

- AÇIKGÖZ, Halil, (1987), *Âşık Deryamî-Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul,
- AKALIN, Sami, (1972), *Türk Manileri*, C.II, İstanbul.
- ARTUN, Erman (1966), *Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymanî*, Adana.
- ASLAN, Ensar, *Doğu Anadolu Saz Şairleri*, Erzurum, 1978.
- ASLANOĞLU, İbrahim, (1984), *Âşık Veli, Hayatı, Kişiliği-Deyişleri*, Ankara.
- Âşık Hasan Devranî, (1991), *Yırtık Baba*, Ankara.
- BAYRI, M. Halit, (1958), *Âşık Özgeevren, Türk Folkloru Araştırmaları*, V (107).
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, (1963), *Karacaoğlan Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul.
- GAZİMİHAL, Mahmut R., (1955), "Tokat Türkülerinden", *Türk Folklor Araştırmaları*, III (68).
- KAYA, Doğan, (1984), *Âşık İsmetî*, Sivas.
- KAYA, Doğan, (1992), "Bayatılar", *Sivas Folkloru*, II (176).
- KAYA, Doğan, (1994), *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî*, Sivas.
- KÖKLÜGİLLER, Ahmet, (1949), "Karadeniz'den Maniler", *Türk Folklor Araştırmaları*, XVIII-XIX (349).
- OKAY, Haşim Nezihi, (1963), *Develili (Everekli) Seyranî-Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul.
- ORHAN, Tarık, (1960), "Divriği Türküleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, VI (136).
- ÖRNEK, Sedat Veyis, (1979), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara.
- ÖZBEK, Mehmet, (1981), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul.
- ŞAHİN, Bülent, (1992), *Eğerci Kasabası Folkloru*, Sivas (Basılmamış Lisans Tezi).
- TARLAN, Ali Nihat, (1970), *Zati Divanı*, C.II, İstanbul.
- TRT Repertuarı.
- USLU, Mustafa, (1992), "Yozgat Sürmelisi", *Erciyes*, C. XV (176).